

Szépségtörténet, nőtörténet?

Az egyetemi doktori disszertáció más műfaj, mint a könyvírás. Ami disszertációként eleget tesz a követelményeknek, könyvként nyilvánosságra kerülve más mérce alá kerül. Különösen így van ez, ha mint jelen esetben, egy igényes sorozatba illeszkedik a publikáció. A *Modern Magyar Történelem* sorozat a színvonalas történeti ismeretterjesztés fontos intézménye, köteteiről ezeken a hasábokon is rendszeresen szó esik. Az olvasó abban a reményben veszi kézbe az érdekes témájának látszó új könyvet, hogy a sorozat akkor is minőségi garancia, ha természetes, hogy a színvonal egy határon belül hullámzó. Ezúttal azonban nem működött ez az elképzelés.

A *Trendi nő a szocializmusban* című mű szerzője, Magyarai Hajnalka egy helyütt (a nagyváradi Ady Líceum honlapján) azt írja: „Magyarország első szépségtörténészének mondhatom magam, és büszkeséggel tölt el, hogy a szépségápolás történetét sikerült beintegrálnom a társadalomtörténetbe.” A könyv hátsó borítóján olvasható rövid életrajzában, nyilván kívánságának megfelelően, Kovácsné Magyarai Hajnalka néven említik, aki andragógus, szépségtörténész és nőtörténeti kutató, az *Interpress Magazin* állandó szerzője és a *Dr. Beauty Kozmetika* vezetője. A könyv előlapjának belső oldalán, a szerzői jog jogosultjaként is ez a név szerepel, és a korábbi írásaira, illetve interjúira hivatkozásából is az tűnik ki, hogy mindenhol máshol

az asszonynevét fordul elő szerzőként, a *Trendi nő* a kivétel. A kozmetika weboldalán egy harmadik névváltozat található, miszerint dr. Kovácsné Magyarai Hajnalka (így ugyebár a férj doktorságát jelzik) szakterülete az arcfiatalítás és a bőrmegújítás. Őszinte tisztelet illeti a kozmetikai és a történeti tevékenység együttes művelését, legfeljebb az a kérdés vetődik fel, hogy a doktori cím ilyen használata nem félrevezető-e a kozmetikus gyakorlatban, ahol ezt esetleg bőrgyógyászati végzettségként feltételezik. A kérdés megválaszolása azonban kívül esik a tárgyalt mű tematikáján.

A hetvenes évek emancipálódó nőjének önképére idézi példaként a szerző a *Nők Lapja* egy 1972-es számát: „[...] nem leszek »né«. Szeretném megtartani a lányneveimet [...]” – mármint a házasságkötés után. Valamivel később, a nyolcvanas évekről írja: egyre több nő került igazgatói székbe, de „még a vezető pozícióban lévő nők is többnyire az asszonynevüket használták”. Az asszonynevét használata tehát valamiféle mércéje a női emancipációnak – gondolnánk a fentiek alapján, akkor is, ha a témát a könyv nem tárgyalja bővebben. Valóban, ha nem a legfontosabb teszt is, de jellegzetes mutató. Nevezzük tehát érdekességnek, hogy Magyarai Hajnalka e művön kívül máshol Kovácsné Magyarai Hajnalka.

Más kérdés, hogy bár nyilván lehetne a nyolcvanas évekből példákat

találni az asszonynevet használó vezető beosztású nőkről (a könyv ilyeneket nem említ), azért érdemes tudni, hogy azok a nők, akik az évtized 1989 előtti időszakában a legmagasabb politikai posztig jutottak (Csehák Judit, Ormos Mária, Tatai Ilona), olyannyira nem használtak asszonynevet, hogy férjük neve, sőt léte is gyakorlatilag ismeretlen maradt. Hozzátehető, már az ötvenes évekből is említhetők hasonló esetek (Andics Erzsébet, Benke Valéria, Ratkó Anna). Ugyanakkor a norma nem volt egyértelmű. Mások, akik a hatvanas–hetvenes években magas pozíciókban demonstrálták a nők egyenjogúsításának szövegeit, asszonynevet használtak, így például Nagy Józsefné, aki 1955-től több mint tizenöt évig volt könnyűipari miniszter, vagy Vass Istvánné, a hatvanas években az Országgyűlés elnöke, korábban a hivatalos nőszövetség vezetője. A kép mindenestre színesebb, mint az idézettek alapján kitűnik.

Magyari Hajnalka – mint munkája *Bevezetéséből* megtudjuk – a könyv alapját adó disszertációjában eredetileg a szocializmus időszakának szépségápolási szokásaira volt kíváncsi, de egyre inkább kirajzolódtott számára, hogy „a téma sokkal többet rejt, mint azt a kérdést, hogy bármely korszakban öncélúan cicomázkodtak-e a nők”. Fogalmazhatunk úgy: felismerte, hogy a szépségápolás kapcsolatban áll a társadalmi körülményekkel.

Kitalálta a trendinek nevezett nőt, akinek ismérve, hogy – mint írja – külső megjelenésében modern, a mindenkori divathoz kíván igazodni, 16 és 40 év közötti, többnyire nagyvárosi. A kategória megterem-

tése érdekes és pragmatikus ötlet, hiszen leszűkíti a szépségtörténeti vizsgálat bázisát, elkerüli a nagyon különböző helyzetű nők szokásainak, lehetőségeinek differenciált tanulmányozását. Ugyanakkor az említett paraméterekkel felskiccelt társadalmi csoportot nehéz homogén tömbnek tekinteni, márpedig a könyv ezt számos ponton figyelmen kívül hagyja.

A szerzőt, mint azt a *Bevezető* kiemeli, az érdekli, hogy a trendi nőnek mi a viszonya a szépséghez, a divathoz, hogyan változtak a higiéniai és szépségápolási szokásai és ismerkedési lehetőségei. Arra kíváncsi, hogyan lett az ötvenes évek traktoroslányából a hatvanas évekre divatos pesti, a nyolcvanas évekre Nyugat-orientált szexualizált nő. Az olvasó már a *Bevezetés* szövegéből észrevesz néhány problémát, például, hogy a fogalmak kicsit homályosak, a nézőpont ugrál, hiszen az ötvenes évek emblémájaként emlegetett traktoroslány hivatalos mintát jelez, míg a későbbi évtizedek trendinek mondott nője magánszemély, hogy a 16-18 éves trendisége eléggé más, mint mondjuk a késő harmincasé stb... De mindezzel együtt is, nagyjából kivehető Magyari Hajnalka érdeklődésének iránya.

A nők helyzete, a rendszer nőpolitikája, a nők önképe különböző összefüggésekben vissza-visszatér a könyvben, ezek a részek ugyanakkor többnyire kimerülnek néhány jellegzetes vonás rövid leírásában. (Az emancipációról fentebb idézett szövegek jól példázzák a szerző módszerét.) Néhány feltűnően felszínes, ügyetlen mondat még világosabbá teszi az összbenyomást: nem a tárgy leltárszerű ismerete, inkább a tár-

sadalmi érzékenység hiányos. A női egyenjogúság ügyét például így prezentálja Magyar Hajnalka egy helyen: „Bár a Kádár-korszak hivatalos diskurzusában egyenlő félként kezelték a dolgozó nőket a férfiakkal, a valóságban azonban az állam a hatvanas években is bizonyos esetekben a nők feje felett döntött.” (A jereváni vicc jut az ember eszébe: nem csak bizonyos esetekben, hanem mindig, nemcsak a nők, hanem a férfiak feje felett is...) Miközben a mű születési idején minden korábbinál intenzívebben került előtérbe a társadalmi lényként értelmezett nő, a szerző megmarad a hagyományos (biológiai) nőfelfogás keretein belül, nincs sok nyoma a genderszemléletnek. (A megjegyzések természetesen nem azt jelentik, hogy ne lenne létjogosultsága a szépségipar vagy akár a női szépség történeti vizsgálatának.)

Végül is a trendi nő szorosabban vett társadalmi miliójével a könyv valamivel kevesebb mint fele foglalkozik. Az első hatvan oldalon, évtizedekre osztva, kivonatos áttekintést kapunk a szocialista rendszer változó nőképéről, szépségideáljáról, majd ugyanez ismétlődik további húsz oldalon a korabeli női lapok és külön a reklámok alapján. Ezekben a részekben tehát az említés szintjén kerülnek szóba a téma legjellemzőbb vonásai. Megtudjuk ugyanakkor, hogy a szépségideál és a nőkép két különböző dolog, hiszen az előbbi a tökéletesnek gondolt, külső jegyek alapján megítélt nő, míg az utóbbi ideológiai termék, az elfogadtatni kívánt női szerep megtestesítése – ami így nem igazán pontos, hiszen utóbbi csak a hatalom által alkotott ideálra áll, miközben létezik a társadalom teremtette nőkép is. Nem esik

viszont szó arról, hogy a trendi nő, a szépségideál, illetve a nőkép hogyan viszonyul egymáshoz. Számos megjegyzést kívánnának az olvasottak, de ezeket nem sorolom. Csak példaként említem, hogy a hatvanas-hetvenes éveknél szóba kerül néhány, a hivatalosságtól függetlenül mintává váló, sztárnak számító nő, de a reklámot nem számítva szinte teljesen kimaradt a tévéből, valamint a korszak magyar filmjeiből, mint a tömegkommunikáció meghatározó eszközeiből kibontakozó, hol a hatalom szándékait tükröző, hol éppen attól eltérő nőkép. Pontosabban, a filmekről csak a női meztelenség, a szex megjelenítése kerül szóba, holott a tárgyalt évtizedekben készült alkotások közül számos kínálná magát elemzésre.

A könyv utolsó tizenöt oldalán az ismerkedés és társkeresés szintereinek bemutatásával a szerző vizszoatér a trendi nő társadalmi körülményeinek tárgyalására. Ez a rész azonban különösen felszínes és igen hiányos. A témát felvezető első mondat önmagáért beszél: „A szocializmus trendi nőjét a szépségápolás mellett a társkeresés is foglalkoztatta.” Kezdhetnénk a megjegyzéseket azzal, hogy az ifjabb korosztályok társaságkeresése elválasztandó a társkereséstől. Említhető, hogy ha a szerző fontosnak tartotta az olyan szinterek néhány soros bemutatását, mint a teadélutánok, a Telefonbár, érthetetlen, hogy miért maradt ki az ezeknél sokkal jelentősebb szerepű tánciskola, a hatvanas évek galerikultusza stb., de ami igazán hiányzik, az a normák, a nyilvános viselkedés átalakulásának érdemi taglalása, annak bemutatása, hogy milyen változásokat jelentett

az úgynevezett ifjúsági probléma, az ifjúsági kultúra áttörése, milyen szerepe volt ebben a kluboknak, művházaknak, popzenének, a tánc-házak megjelenésének stb.

A két említett szakasz között több mint száz oldalon, sok-sok részlettel a szépségápolásról, testi higiéniaról kapunk változó alaposágú képet, kezdve az ipari háttérrel, a fodrászat szervezetével, folytatva az otthoni szépségápolással, azon belül az ötvenes évek eszköztelenségével, a vizsztatérően emlegetett esővízzel mint az inséges idők egyetlen szépészeti kellékével, majd a fokozatosan elérhető eszközök részletezésével, kitérve a női lapok tanácsadó rovatának bemutatására, majd a trendi női frizurákra, végül az egyes kozmetikai márkákkal, illetve cikkekkel zárva a sort. Érdekességként említem, hogy a szerző komoly teret szán az állami és a gyakorlatilag állami jellegű szövetkezeti fodrászat közötti különbség leírásának, miközben ismereteim szerint a kuncsaftok nem nézték a cégért, a fodrász személyéhez, és nem a tulajdonformákhoz kötődtek, miként a kozmetikusoknál is hasonló volt a helyzet.

Furcsa, hogy sem a szépségipar, sem a trendinek nevezett nő öltözködésének háttereként nem esik érdemben szó az ebben a szférában igen jelentős fekete- és szürkegazdaságról. A könyv egyedül a kozmetikai szolgáltatásokkal kapcsolatban szán néhány szót a csúszópénz szerepének, itt azonban tévesen azt állítja, hogy pluszpénzre csak akkor lehetett számítani, ha valami különlegességet kapott a vendég. Valójában a fodrásznak és a kozmetikusnak szinte járt a jatt. Érdeemes ugyanakkor megemlíteni, hogy rendszerként

működött a „maszekoló”, házhoz járó manikűrös, pedikűrös. A feketegazdaság része volt az ötvenes években is a mára már szinte elfeledett IKKA-csomagokban beérkező áruk másodlagos piaca. (A teljes nevén IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció állami ajándék-, illetve segélyközvetítő intézmény volt, amelyen keresztül a nyugati országokban élő rokonok, barátok ajándékcsomagot vagy pénzt küldhettek a Magyarországon élőknek.) Ismert, hogy a privilegizált sportolók nyugati útjaikról kereskedelmi méretekben csempészhettek haza divatos cuccokat, kozmetikumokat. Az iparengedéllyel vagy anélkül magánkézben működtetett kötőgépek vagy a hiánycikk nejlonharisnya javítására épülő szemfelszedések, az engedélyezett maszek szabók és varrónők mellett a feketén dolgozók és a bedolgozók, a nyolcvanas évekre kiépülő magánbutikok áruit előállító láthatatlan háttéripár mind-mind a gazdaság, a szépségipar szerves része volt.

A szocialista korszak szépségiparának vagy trendi nőjének története akkor is igen csonka lenne, ha csak a második gazdaság szerepe maradt volna el a könyvből. De ez csak a hiányosságok egyike.

Magyari Hajnalka: Trendi nő a szocializmusban. Nőideálok, szépségápolás és szépségipar. Modern Magyar Történelem sorozat. Sorozatszerkesztő: **Ablonczy Balázs** és **Müller Rolf**. Jaffa Kiadó, 208 oldal, 4999 forint.